

بنیاد تفکر سلفی

محمد باقر پورامینی

www.ketab.ir

بنیاد تفکر سلفی

محمدباقر پورامینی

پژوهشگر گروه کلام پرسشگاه، هنر و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پرسشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۵

شمارگان: ۳۰۰

قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: الغدير

سرشناسه: پورامینی، محمدباقر، ۱۳۴۷.

عنوان و نام پدیدآور: بنیاد تفکر سلفی / محمدباقر پورامینی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۴۷۶ ص.

شابک: ۳ - ۳۴۳ - ۱۰۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه، یادداشت: نمایه.

موضوع: سلفیه.

موضوع: سلفیه — عقاید.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ ب۹ب۵/۵: ۲۰۷ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۱۶

شماره کتابشناسی ملی: ۴۲۱۲۹۸۶

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۳۳۴۱ - ۸۸۵۰۵۴۰۲

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

■ فهرست ■

۱۵.....	پیش‌گفتار
۱۹.....	مقدمه
۱۹.....	اهمیت و ضرورت موضوع
۲۰.....	پیشینه
۲۱.....	تعریف مسئله و بیان سؤال اصلی تحقیق
۲۲.....	فرضیه تحقیق
۲۲.....	نوآوری تحقیق
۲۲.....	ساختار تحقیق
۲۵.....	فصل اول: کلیات
۲۷.....	گفتار اول: ماهیت سلفی‌گری
۲۷.....	الف) معنای سلف و سلفی
۳۱.....	ب) مشروعیت‌انگاری سلفی‌گری
۳۳.....	ج) پیدایی سلفی‌گری
۳۴.....	د) سلفیه در بستر وهابیت
۳۷.....	گفتار دوم: ماهیت مکتب سلفی
۳۸.....	الف) جایگاه کلام در فرق اسلامی
۴۳.....	ب) دانش کلام و مکتب سلفی
۴۶.....	ج) مکتب معرفتی و تفسیری سلفی - وهابی
۴۸.....	د) ادوار و تطورات سلفی‌گری

فصل دوم: جریان شناسی مکتب سلفی ۴۹

گفتار اول: اصحاب حدیث و حنابلہ بغداد ۵۱

الف) مکتب اصحاب حدیث ۵۱

ب) مدرسه احمد بن حنبل ۵۵

گفتار دوم: مدرسه دمشقی ابن تیمیہ ۶۳

گفتار سوم: مدرسه وهابی نجد ۶۹

گفتار چهارم: جنبش‌های سلفی معاصر ۷۳

الف) سلفی‌گری در حجاز ۷۳

۱. تبیین درباری ۷۶

۲. تبیین بروری ۷۷

۱. جریان جهاد ۷۷

۴. جریان رقیبی ۷۸

۵. جریان تکفیری (۱۰۰ ی) ۸۰

۶. جغرافیای سلفیان وهابی ۸۰

ب) سلفی‌گری در یمن ۸۱

ج) سلفی‌گری در شبه‌قاره هند ۸۳

د) سلفی‌گری در مصر ۸۵

نتیجه‌گیری ۹۱

فصل سوم: نظام معرفتی مکتب سلفی ۹۳

گفتار اول: منابع شناخت ۹۵

الف) کتاب ۹۶

۱. حجیت کتاب ۹۶

۱-۱. وحیانی بودن ۹۶

۱-۲. تحریف‌ناپذیر بودن ۹۷

۲. مکانیت کتاب ۹۹

۲-۱. محکم و متشابه ۹۹

۲-۲. ظواهر کتاب ۱۰۱

۲-۳. نسخ کتاب ۱۰۲

ب) سنت.....	۱۰۴
۱. حجیت سنت.....	۱۰۵
۱-۱. حجیت سنت نبوی ﷺ.....	۱۰۵
۱-۲. حجیت سنت صحابه.....	۱۰۶
ج) اجماع.....	۱۱۲
د) نفی عقل به مثابه منبع.....	۱۱۸
۱. ماهیت عقل.....	۱۱۸
۲. اقسام عقل.....	۱۲۱
۳. نه حجیت عقل.....	۱۲۲
۱. گستر اعتبار عقل.....	۱۲۶
۴-۱. شارع من و قبح عقلی.....	۱۲۷
۴-۲. ملائمه حکم عقل و حکم شرع.....	۱۳۰
گفتار دوم: ابزارهای شناخت.....	۱۳۳
الف) نقل.....	۱۳۳
۱. ماهیت نقل.....	۱۳۳
۲. تکیه بر اسلوب نقلی.....	۱۳۴
۳. یکسان‌نگری وحی و نقل.....	۱۳۵
ب) نفی عقل به مثابه ابزار فهم.....	۱۳۶
۱. نفی اسلوب عقلی.....	۱۳۶
۲. برون‌دادهای عقل به مثابه ابزار.....	۱۴۰
۲-۱. اثبات شرع و شارع.....	۱۴۰
۲-۲. تفسیر و تبیین ادله.....	۱۴۱
۳. مسئله تعارض میان نقل و عقل.....	۱۴۱
۴. محدودیت‌های ادراکی عقل.....	۱۴۵
۵. اعتدال در منزلت عقل.....	۱۴۶
۵-۱. عقل‌گرایی معتزله.....	۱۴۶
۵-۲. عقل‌گرایی اصحاب رأی.....	۱۴۷
ج) نفی شهود.....	۱۴۸

۱۴۹	۱. ماهیت شهود.....
۱۴۹	۲. انکار شهود.....
۱۵۱	گفتار سوم: روش‌های شناخت.....
۱۵۱	الف) حجیت ظاهر کتاب و سنت.....
۱۵۱	۱. ماهیت ظاهرگرایی.....
۱۵۲	۲. مرجعیت ظاهر روایات بر کتاب.....
۱۵۴	۳. حجیت خبر واحد در اعتقادات.....
۱۵۶	ب) نفی تأویل.....
۱۵۶	۱. حجیت تأویل.....
۱۵۹	۲. نفی حجیت تأویل.....
۱۶۴	۳. نفی معجز.....
۱۶۶	۴. پیوندها: بار نفی تأویل.....
۱۷۰	۵. استثنایپذیری در تأویل.....
۱۷۴	ج) حجیت فهم صحابه.....
۱۷۴	۱. فهم صحابه و حجیت آن.....
۱۷۵	۲. نسبت عدالت و فهم صحابه.....
۱۷۷	۳. فهم سلف و حجیت آن.....
۱۷۷	۴. مستند حجیت.....
۱۷۷	۴-۱. آیات.....
۱۷۹	۴-۲. روایات.....
۱۸۵	فصل چهارم: نظام اعتقادی مکتب سلفی.....
۱۸۷	گفتار اول: توحید.....
۱۸۷	الف) ماهیت توحید و شرک.....
۱۸۸	ب) اقسام توحید.....
۱۹۰	۱. توحید ذاتی.....
۱۹۰	۲. توحید صفاتی.....
۱۹۳	۳. توحید افعالی.....
۱۹۳	۳-۱. توحید در خالقیت.....

۱۹۴	۳-۲. توحید ربوبی
۱۹۵	۳-۳. توحید در تأثیر اسباب و فواعل
۱۹۶	ج) توحید در الوهیت
۱۹۶	۱. توحید عبادی
۱۹۷	۲. مفهوم عبادت
۲۰۱	۳. گستره عبادت
۲۰۲	۴. شبهات توحید عبادی
۲۰۲	۴-۱. حاجت‌خواهی (توسل و شفاعت)
۲۰۵	تحلیل و بررسی
۲۱۰	۲-۱. تبرک
۲۱۲	تحلیل و بررسی
۲۱۸	۲-۲. نذر و دیح
۲۱۹	تحلیل و بررسی
۲۲۱	د) توحید در اسما و صفات
۲۲۲	۱. اقسام صفات
۲۲۲	۱-۱. صفات ثبوتی و سلبی
۲۲۲	۱-۲. صفات ذاتی و صفات فعلی
۲۲۳	۱-۳. صفات ذاتی و صفات خبری
۲۲۳	۲. صفات خبری
۲۲۴	۲-۱. تجسیم و تشبیه
۲۲۷	۲-۲. تعطیل و توقف
۲۳۱	۳. شبهاتی در صفات
۲۳۲	۳-۱. رؤیت خدا
۲۳۵	۳-۲. دست خدا
۲۳۷	۳-۳. صورت خدا
۲۳۹	۳-۴. آمدن خدا
۲۴۰	۳-۵. استواء بر عرش
۲۴۵	گفتار دوم: نبوت

- ۲۴۵..... الف) وحی
- ۲۴۶..... ۱. آغاز وحی
- ۲۴۸..... ۲. افسانه غرائق
- ۲۵۰..... ب) عصمت
- ۲۵۱..... ۱. عصمت در تلقی و تبیین وحی
- ۲۵۱..... ۲. عصمت از گناه
- ۲۵۲..... ۱-۲. نسبت گناه به انبیا
- ۲۵۳..... ۲-۲. نسبت گناه به پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله
- ۲۵۶..... ۱. هو النبی
- ۲۵۷..... ۲. آباء و اجداد انبیا
- ۲۶۱..... گفتار سر امامت و خلافت
- ۲۶۱..... الف) محدث امامت
- ۲۶۳..... ب) تعیین امام
- ۲۶۵..... ج) عصمت امام
- ۲۶۶..... ۱. آیه تطهیر
- ۲۶۸..... ۲. حدیث ثقلین
- ۲۷۰..... د) نفی جایگاه اهل بیت علیهم السلام
- ۲۷۰..... ۱. تنقیص امیرمؤمنان علیه السلام
- ۲۷۱..... ۱-۱. عداوت
- ۲۷۴..... ۱-۲. تکذیب
- ۲۷۴..... ۱-۲-۱. آیه ولایت
- ۲۷۵..... ۱-۲-۲. حدیث «لا یغضک إلا منافق»
- ۲۷۵..... ۱-۲-۳. حدیث مواخاه
- ۲۷۶..... ۱-۲-۴. حدیث مدینه العلم
- ۲۷۷..... ۱-۳. تحریف
- ۲۷۷..... ۱-۴. تشکیک و توجیه
- ۲۷۹..... ۱-۵. تشریک
- ۲۷۹..... ۲. تنقیص اهل بیت

۲۸۱	۲-۱. نفی آیات.....
۲۸۲	۲-۲. نفی روایات.....
۲۸۲	۲-۲-۱. حدیث سفینه.....
۲۸۳	۲-۲-۲. حدیث ائمه اثنا عشر.....
۲۸۵	ه) دفاع از خلافت اموی.....
۲۸۹	گفتار چهارم: معاد.....
۲۸۹	۱. حیات پس از مرگ.....
۲۹۰	۱. حیات برزخی.....
۲۹۲	۲. سماء موتی.....
۲۹۴	۲-۱. آفت سماع موتی.....
۲۹۶	۲. حیات انفعاع عمل.....
۲۹۷	ب) مسئله خلود.....
۳۰۱	فصل پنجم: اصول رفتاری مکتب سنی.....
۳۰۳	گفتار اول: تکفیر اهل قبله.....
۳۰۳	الف) پیدایی تکفیر.....
۳۰۳	۱. ماهیت تکفیر.....
۳۰۶	۲. پیشینه تاریخی تکفیر.....
۳۰۸	ب) معیار تکفیر.....
۳۰۸	۱. مبنای سلفیان.....
۳۱۰	۲. مبنای مذاهب اسلامی.....
۳۱۵	گفتار دوم: خشونت و جنایت.....
۳۱۷	الف) جنایت علیه اهل سنت.....
۳۱۹	ب) جنایت علیه شیعیان.....
۳۲۳	گفتار سوم: تخریب مزارها و اماکن مقدس.....
۳۲۳	الف) پدیده تخریب مزارها.....
۳۲۴	۱. تخریب‌های حجاز.....
۳۲۵	۲. تخریب‌های عراق.....
۳۲۷	ب) مبنای تخریب مزارها.....

- ۳۲۷..... ۱. سیره مسلمانان
- ۳۲۹..... ۲. دیدگاه سلفیان
- ۳۳۰..... ۲-۱. حدیث ابی‌الهیاج
- ۳۳۲..... ۲-۲. مسجدسازی کنار قبور
- ۳۳۵..... گفتار چهارم: محو میراث اسلامی
- ۳۳۵..... الف) خیانت به بشریت
- ۳۳۷..... ب) جسارت به حرم نبوی
- ۳۴۱..... گفتار پنجم: غلو درباره ارباب اهل حدیث
- ۳۴۱..... الف) ابن حنبل
- ۳۴۲..... ب) یحییٰ بن عیین
- ۳۴۳..... ج) علی بن فضال
- ۳۴۵..... گفتار ششم: افترا به شیعه
- ۳۴۶..... الف) منهاج السنن از ابن تیمیّه
- ۳۴۸..... ب) الصراع بین الوثنیه و الاسلام الفصیمی
- ۳۵۰..... ج) اصول مذهب الشیعه الإمامیه از فقار
- ۳۵۳..... فصل ششم: آینده مکتب سلفی
- ۳۵۵..... گفتار اول: اندیشیدن برای آینده
- ۳۵۵..... الف) دین و نگاه به آینده
- ۳۵۷..... ب) گونه‌های نگاه به آینده
- ۳۶۱..... گفتار دوم: آینده ممکن؛ استمرار سلفی‌گری وهابی
- ۳۶۱..... الف) ارائه تصویر وارونه از دین
- ۳۶۲..... ب) تأمین منافع استبداد و نظام سلطه
- ۳۶۳..... ج) کمک در پیدایش پدیده اسلام‌هراسی
- ۳۶۳..... د) درهم‌شکستن همزیستی دیرین شیعه و سنی
- ۳۶۵..... ه) افزایش خشونت
- ۳۶۶..... و) تضعیف سلفیان تکفیری
- ۳۶۶..... ز) انزوای سلفی‌گری اخوانی
- ۳۶۹..... گفتار سوم: آینده محتمل؛ بازگشت سلفی‌گری اخوانی

۳۶۹	الف) بازسازی سلفی‌گری اخوان
۳۷۰	ب) پوسیدگی سلفی‌گری وهابی از درون
۳۷۱	ج) پدیده زوال حاکمیت سیاسی سعودی
۳۷۱	د) پدیداری الحاد در جامعه وهابی
۳۷۲	ه) افزایش گرایش به تشیع
۳۷۵	گفتار چهارم: آینده مطلوب؛ عقلانیت اسلامی
۳۷۵	الف) زوال مکتب سلفی
۳۷۶	۱. تجربه خوارج
۳۷۶	۲. تجربه مزیت‌بسم
۳۷۷	۳. تجربه راه‌های تاریخی سلفیان
۳۷۸	ب) گرایش سلفی‌گری اخوانی به عقلانیت
۳۷۸	ج) رشد جریان داعش؛ سلفی‌گری
۳۷۹	۱. جریان ماتریدی
۳۸۱	۲. صوفیه
۳۸۵	۳. نومعتزلیان
۳۸۷	د) اصلاح تصویر غلط از تشیع
۳۸۸	ه) تفوق مکتب شیعی
۳۸۸	۱. امتیازهای تاریخی
۳۸۹	۲. امتیازهای شناختی
۳۹۰	۳. امتیازهای اعتقادی
۳۹۲	۴. امتیازهای فقهی
۳۹۱	۵. امتیازهای رفتاری
۳۹۳	و) احیای تقریب مذاهب اسلامی
۳۹۴	ز) تکیه بر تضاد وهابیان با اصول سلف
۳۹۵	ح) بسط گفت‌وگوی روشمند و علمی
۳۹۶	جمع‌بندی
۳۹۹	کتابنامه
۳۹۹	۱. کتاب‌های عربی

- ۴۳۵..... ۲. کتاب‌های فارسی
- ۴۴۲..... ۳. پایان‌نامه‌ها
- ۴۴۲..... ۴. مقالات و مطبوعات
- ۴۴۵..... ۵. سایت‌ها
- ۴۴۷..... فهرست آیات
- ۴۵۳..... فهرست روایات
- ۴۵۵..... نمایه
- ۴۶۹..... نمایه موضوعی

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه به‌عنوان «عالم اسلام»، به عنوان فکر و فرهنگ متمدنی و نجات‌بخش آدمی، در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم وحیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان و احیای روح ست‌سیری در آنان شد و از دیگر سو باعث نمایان‌تر شدن سست‌پایگی مسلک‌های کسالت‌آلود بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها گشت.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظامات اجتماعی دینی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی محض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد

علمی- فکری حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان آیت‌الله علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی و دانشنامه‌نگاری دینی و همچنین مرکز پژوهش‌های جوان فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، که مشتمل بر شش گروه علمی با عناوین «عرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «طوفان دین» است، در جهت تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهی و بازبررسی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب ساختار زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تعالی و پویایی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهه‌های الفابی در المرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معاصر در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

در راستای تحقق هدف‌های فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح‌ها، صوب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود یا محققان عرصه دین پژوهی واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رسانند.

گروه کلام به منظور تحقق هدف‌های زیر در سال ۱۳۷۵ شکل گرفت:

۱. بازپژوهی کلام اسلامی و بررسی تحلیلی آثار و آرای متکلمان برجسته

۲. تبیین و تنسیق عقاید اسلامی به زبان زمان؛
 ۳. اهتمام به تعمیق و توسعه دین‌پژوهی و کلام اسلامی، تلاش برای نظریه‌پردازی و نوآوری در حوزه فعالیت گروه با توجه به نظرهای و نیازهای جدید؛
 ۴. پاسخ‌گویی به شبهات الفای در قلمرو عقاید و کلام اسلامی و نقد دیدگاه‌های معارض؛
 ۵. مطالعات تطبیقی در عقاید اسلامی و نسبت دین با دانش‌های دیگر.
- در راستای هدف‌های فوق، گروه کلام آثار فراوانی را به جامعه علمی عرضه کرده است که از جمله آنها پژوهش «بنیاد تفکر سلفی» می‌باشد.
- مکتب سلفی، تک‌براور ابن تیمیه، در دو سده اخیر ظهور و بروز یافته و در عرصه باور و رفتار، معنی‌افعالان امت اسلامی طرح شده است. سلفیان وهابی که خود را نمایندگان اسلام، مکتب سلفی قلمداد می‌کنند، با تکیه بر برتری فهم سلف و محوریت مکتب سلفی، نظام معرفتی خاصی دارند؛ آنان به دلیل نقص در شناخت، اصول اعتقادی سلف را شکل داده‌اند و درک وارونه ایشان از حقیقت در رفتار آنان متبلور شده است. بدیهی است این سیمای ترسیمی با اسلام واقعی و سنت نبوی همخوانی ندارد.
- در نوشتار حاضر، ضمن بررسی و نقد نظام معرفتی مکتب سلفی، نظام اعتقادی و همچنین اصول رفتاری این تفکر که بر دو نظام قرار استوار است، مورد بررسی قرار می‌گیرد. ترسیمی نو درباره آینده مکتب سلفی و بیان راهکارهای مواجهه با سلفی‌گری را می‌توان از امتیازهای این نوشتار دانست.
- محقق این اثر جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدباقر پیررامینی، پژوهشگر گروه کلام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی است که سال‌ها در حوزه کلام و تاریخ شیعه، مشغول پژوهش و تحقیق است و افزون بر مقالات علمی، چندین کتاب پژوهشی مانند تافته جدابافته (نقد باورهای جریان سلفی وهابی)، سیر بی‌خردی در مکتب سلفی، سیمای قرآنی جوان، جوان در چشم و دل پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم، ریزش‌ها و رویش‌ها، سنت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و چهره‌ها در حماسه

کریلا را منتشر کرده‌اند که به توفیق خداوند، اثر یادشده نیز به کارنامه پژوهشی ایشان افزوده شد.

در پایان از همه اعضای محترم شورای علمی گروه کلام و ارزیابان محترم جناب حجت‌الاسلام والمسلمین محمدصفر جبرئیلی و جناب حجت‌الاسلام والمسلمین مهدی فرمانیان آرائی و به‌ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانیم. توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم و از استادان و صاحب نظران درخواست می‌شود با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ما را یاری کنند.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی

■ مقدمه ■

تفکر سلف با ظهور اصحاب حدیث، حشویه و دعوت احمد بن حنبل (متوفای ۲۴۱ق) و پیروان او آغاز شد. سلفیان با این نگاه که سه قرن نخست به دلیل زیستن سلف صالح ترین مسیر تلقی می‌شود، فهم سلف و تصوراتی که در ذهن آنان از آیات شریفه و روایات وده است را معیار مسلمانی و یگانه راه جاودان تا قیامت قلمداد کردند.

ابن تیمیه (متوفای ۷۲۸ق) نقطه سیم در تاریخ حنبله افراطی بود و شکل‌گیری اصول تفکر سلفی مرهون وی است. او تأکید فراوانی بر تبعیت مذهب سلف داشت و در آثار خود، بارها از عقیده سلف یاد می‌کرد. این شیوه ترسیمی او در فهم اسلام، بعدها توسط محمد بن عبد رهاب (متوفای ۱۲۰۶ق) پیگیری و ترویج شد؛ به گونه‌ای که سلفیان وهابی همچنان با امروزی‌های این افکار و مروج افراط‌گری این مکتب‌اند و خود را نمایندگان اصلی جریان سلفیه قلمداد می‌کنند.

اهمیت و ضرورت موضوع

سلفیه پدیده‌ای است که انحصار طلبانه مدعی مسلمانی است و تنها خود را مفسر راستین اسلام می‌شمارد و باور دیگر مسلمانان را مساوق با شرک و کفر می‌داند. در پرتو این نگاه، بسیاری از فتنه‌ها و اختلاف‌ها در جهان اسلام مدیریت می‌شود. مکتب سلفی، با توجه به گستردگی و پراکندگی موجود در

طیف‌های آن، با ناهمگونی و حتی تضاد در اندیشه همراه است و سخن‌گفتن از یک دستگاه واحد برای این مکتب، به‌خصوص در تفکر سلفی معاصر، امری ناشدنی و سخت است. این تهافت و ناپیوستگی در مکتب سلفی، زمینه‌ای است تا به صورت خاص، بر منهج فکری و رفتاری سلفیان وهابی با آبشخور اندیشه ابن تیمیه تمرکز شود؛ زیرا به‌سختی می‌توان ریشه تمام اندیشه آنان را به عصر محمد بن حنبل پیوند زد؛ گرچه رگه‌های افراط‌گری و خشونت وهابیت را می‌توان در افراط حشویه و برخی از حنابله افراطی قرن چهارم جست‌وجو کرد.

پیشینه

همزمان با طرح دعا‌های ابن تیمیه و بسط آن از سوی شاگردان و همچنین پیروان وهابی، سخنان‌های جدی و مهمی از سوی متفکران سنی، مطرح و آثار متعددی نوشته شد و نگاه حاکم جامعه اهل سنت بر نقد و نفی این تفکر استوار بود و این رویکرد تا سده اخیر از ساری بود و نقدهای مهمی بر تفکر وهابیت مکتوب شد. در نیمه قرن اخیر و به‌خصوص در دو دهه جاری، تکننگاری مختلفی نگارش گردید. دانش‌مندان و نویسندگان امامی نیز آثار برجسته و مهمی را برای مخاطب خاص و عام قلمی کردند. این آثار به صورت خاص یا مجموعی، محورهای مختلف تاریخ و تفکر سلفی را بررسی و نقد نمودند. در حوزه نقد اصول و نظام معرفتی تفکر سلفی نیز می‌توان به آثاری چون کتاب «سلفی‌گری و وهابیت» از حجت‌الاسلام والمسلمین سید مهدی علیزاده موسوی، پایان‌نامه «مبانی فکری سلفیه» از حمزه الاسلامی والمسلمین مهدی فرمانیان و مقالات آقای علی الله بداشتی اشاره نمود.

در بخش نقد نظام و اصول اعتقادی تفکر می‌توان از آثاری چون «مرزهای توحید و شرک در قرآن» و «ابن تیمیه؛ فکر و منهج» از آیت‌الله جعفر سبحانی؛ «دراسات فی منهج السنة لمعرفة ابن تیمیه» از آیت‌الله سیدعلی میلانی و «شناخت وهابیت» از استاد نجم‌الدین طوسی یاد کرد؛ لیکن درباره آینده سلفی اثر وجود ندارد.

تعریف مسئله و بیان سؤال‌های تحقیق

پژوهش حاضر در صدد است به این پرسش اساسی پاسخ دهد که سلفیان با اتکا بر چه مبانی به ارائه اندیشه خاص و متفاوت رسیده‌اند و با تکیه بر آن فهم خاص از دین، خود را برتر شمرده، باور دیگر مسلمانان را مساوق با شرک و کفر می‌دانند؟

بدین است ذیل این پرسش اصلی، سؤال‌های فرعی ذیل نیز عنوان می‌گردد:

۱. علل پیدای مکتب سلفی چیست و آیا می‌توان از تطورات و ادوار کلام سلفی سخن گفت؟
 ۲. شخصیت‌های شاخص و مرجع سلفی (محور و پیرامون) کدامند و میزان اثرگذاری آنان در مکتب سلفی چیست؟
 ۳. آیا می‌توان از کلام سلفی سخن گفت و در این صورت چه نقدی بر روش کلام سلفی و هابی وجود دارد؟
 ۴. سلفیان با تکیه بر چه اصول و مبانی معرفتی، از برتری فهم سلف، عقل‌گریزی و تکیه بر نقل، ظاهرگرایی و دوری از تأویل و همچنین محسوس‌انگاری عالم سخن می‌رانند؟
 ۵. مهم‌ترین و محوری‌ترین عقاید کلام سلفی و مبانی چیست و چه نقدی بر آن وجود دارد؟
 ۶. آسیب‌های جدی مکتب سلفی به‌خصوص در حوزه روش‌ری چیست؟
 ۷. براینده و پیامدهای تفکر سلفی در حوزه‌های اعتقادی، سیاسی، اجتماعی و... چیست؟
 ۸. چه ترسیمی از آینده مکتب سلفی ارائه می‌شود؟
- برای دستیابی به پاسخ این پرسش‌ها، تلاش شده است ضمن درنگ در آبشخور این جریان، با تحلیل مفاهیم، ابعاد مختلف تفکر سلفی در دو حوزه معرفت و اعتقاد، و همچنین اصول رفتاری این مکتب تحلیل شود و به آینده این تفکر نیز نیم نگاهی گردد.

فرضیه تحقیق

این تحقیق می‌کوشد حول این فرضیه دور زند: آنکه سلفیان با تکیه بر برتری فهم سلف و محوریت تفکر اموی، بر نظام معرفتی خاصی استوار شدند؛ آنان به دلیل نقص در شناخت، اصول اعتقادی خویش را شکل دادند و براین‌د درک وارونه ایشان از حقیقت نیز در رفتار آنان متبلور شده است. این سیمای رسمی با اسلام واقعی و سنت نبوی همخوانی ندارد.

نوآوری تحقیق

از مسائل نام‌موند، تبیین و نقد رویکردهای معرفتی و تأثیر آن در باورهای اعتقادی اصول رفتاری، رصد موضوعات و مکان‌نمایی و قرارگیری آن در ساختار اندیشه‌مانند مباحث نبوت، امامت و معاد، توجه ویژه به ابعاد اصول رفتاری سلفیان، تأکید و تبیین حقوق تفکر شیعی در سه ساحت معرفتی، اعتقادی و رفتاری، ترسیمی نو درباره آینده تفکر سلفی و بیان راهکارهای مواجهه با سلفی‌گری را می‌توان نه‌چیزی‌تر از نوآوری‌های این نوشتار دانست.

ساختار تحقیق

این پژوهش در شش فصل طراحی شده است: فصل اول، ماهیت سلفی‌گری و مکتب سلفی را بررسی می‌کند. فصل دوم به جریان‌شناسی مکتب سلفی اختصاص دارد که در آن، تطورات فکری، تاریخی و ادواری این مکتب مورد بررسی قرار می‌گیرد. فصل سوم به نظام معرفتی مکتب سلفی اختصاص دارد که در آن به بررسی و نقد منابع، ابزارها و روش‌های شناخت این تفکر می‌پردازد. فصل چهارم، نظام اعتقادی مکتب سلفی در چهار حوزه توحید، نبوت، امامت و خلافت و معاد بررسی می‌شود.

فصل پنجم به اصول رفتاری مکتب سلفی تکیه دارد و تکفیر، خشونت، تخریب مزارها و افترا به مذهب شیعه از سوی آنان مورد بررسی و نقد قرار می‌گیرد.

فصل ششم نیز به آینده مکتب سلفی می‌پردازد که در آن ضمن اشاره به آینده‌های ممکن و محتمل این تفکر، به طراحی برای آینده مطلوب جهان اسلام و تأکید بر عقلانیت اسلامی اختصاص خواهد داشت.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

محمدباقر پورامینی

www.ketab.ir